स्वच्छ प्रतिस्पर्धा

SAWTEE
SOUTH ASIA WATCH ON TRADE, ECONOMICS & ENVIRONMENT

त्रैमासिक समाचारपत्र
वर्ष २, अंक २, साउन-असोज २०६२

प्रतिस्पर्धा संस्कार: स्वच्छ व्यापार र उपभोक्ता संरक्षणको आधार

प्रतिस्पर्धा कानून, निजी क्षेत्र र एलपी ग्यास

प्रभावकारी प्रतिस्पर्धा कानूनको अभावमा अन्य क्षेत्रका व्यवसायीहरूले जस्तै भविष्यमा पेट्रोलियम पदार्थ वा एलपी ग्यास व्यवसायीहरुले पनि कार्टेलिङ गरी प्रतिस्पर्धालाई कुण्ठित पार्ने कुरालाई अस्वीकार गर्न सकिँदैन ।

नेपालमा सरकारको संलग्नता रहेका उद्योगधन्दा र सेवाका क्षेत्रहरू क्रमश: निजीक्षेत्रलाई हस्तान्तरण एवं खुला गर्ने कार्य सन् ९० कै दशकबाट थालिएको भए तापनि पेट्रोलियम पदार्थ आयातको इजाजत निजीक्षेत्रलाई थिएन र नेपाल आयल निगमको एकाधिपत्य थियो । यस क्षेत्रलाई खुला गर्ने विषयमा लामो समयदेखि चर्चा, बहस एवं विवाद भइरहेको थियो । यसै पृष्ठभूमिमा श्री ५ को सरकारले अबदेखि पेट्रोलियम पदार्थमध्ये एलपी ग्यासको आयात निजी क्षेत्रले समेत गर्न पाउने गरी खुला गरेको निर्णय केही दिनअघि सार्वजनिक गरेको छ । यो निर्णयले हालसम्म एलपी ग्याससहित पेट्रोलियम पदार्थको आयातमा रहेको नेपाल आयल निगमको एकाधिकारलाई सैद्धान्तिक रूपमा अन्त्य गरेको छ ।

यसअघि ग्यास आयात र बिक्री-वितरणको व्यवस्थामा निगमको एकाधिकार रहँदारहँदै पनि मासिक रु.१० करोडको घाटा व्यहोर्नु परिरहेको दावी निगमले गर्दै आएको थियो । भारतीय उपभोक्ताले प्रति सिलिण्डर लगभग भारु २०० मा प्राप्त गर्ने ग्यास नेपाली सीमामा प्रवेश गर्ने बित्तिकै उपभोक्ताले झण्डै तीन गुणा बढी अर्थात् ९०० रुपैयाँ तिर्नुपर्दछ । तथापि, निगमले ग्यासको कारोवारमा घाटाको दावी गर्नुका पछाडि त्यहाँ भइरहेको चुहावट र भ्रष्टाचार समेत कारण रहेको कुरा बेला बेलामा उठ्ने गर्दथ्यो । यस सम्बन्धमा 'घाटा खाई खाई यो क्षेत्रलाई निगमले आफूसँगै राख्नुपर्ने कारण के हो त ?' जस्ता प्रश्न विज्ञ तथा निजी क्षेत्रहरूबाट बारम्बार उठाइन्थ्यो ।

जे होस्, कुनै पनि वस्तु वा सेवाको क्षेत्रमा कसैको एकाधिकारको समाप्ति र त्यसमा धेरैले प्रवेश गर्न सक्ने वातावरणको सिर्जनाबाट बजारमा वस्तु वा सेवा- प्रदायकका बीच प्रतिस्पर्धा हुन गई सुलभ तवरबाट सस्तो र स्तरीय वस्तु वा सेवा उपभोक्ताले प्राप्त गर्ने अवसर मिल्दछ । ग्यास आयातमा गरिएको खुलापनले पनि उद्यमीहरूका बीच प्रतिस्पर्धा बढ्न जाने र हिजोको तुलनामा यसको सुलभ प्राप्ति, गुणस्तरमा बढोत्तरी र d"Nodf sdL cfpg ;Sg] ;Defjgf पनि बढेको छ । यसबाट तत्कालका लागि ग्यासको मूल्य केही बढ्न जाने सम्भावना पनि नभएको होइन । निगमको कुरालाई विश्वास गर्ने हो भने ग्यासको एउटा सिलिण्डरमा झण्डै एक सय रुपैयाँ सरकारी अनुदान अद्यापि रहेको छ । खुलाबजारमा जानेबित्तिकै सरकारी अनुदान हट्ने हुँदा मूल्य-वृद्धि हुने सम्भावना पनि उत्तिकै हुन्छ ।

तर, नेपाल आयल निगमको तुलनामा निजी क्षेत्रको व्यवस्थापन राम्रो हुने, भ्रष्टाचार र चुहावटको सम्भावना ज्यादै न्यून रहने र खुला बजारमा प्रतिस्पर्धामा उत्रनुपर्ने कारणले मूल्यमा कमी आउने प्रशस्तै सम्भावना छ । अर्कोतर्फ, हिजोसम्म नेपाल आयल निगमको एकाधिकार हटाई यस क्षेत्रलाई खुला गरिएमा निगमले भन्दा सस्तो मूल्यमा उपभोक्तालाई इन्धन उपलब्ध गराउन सक्ने दावी गरिरहेका निजी

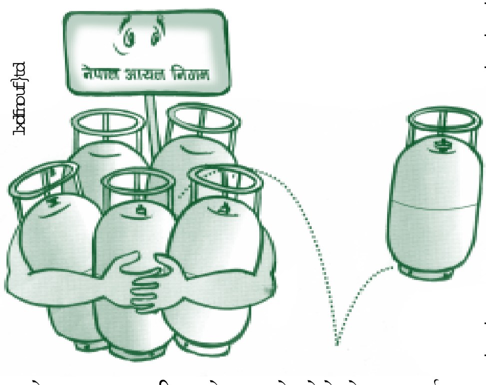

क्षेत्रका व्यवसायीहरूले आफूले बोलेको कुरालाई व्यवहारिक रुपमा सार्थक बनाउने अवसर प्राप्त भएको हुँदा मूल्य घट्ने कुरामा उपभोक्ताहरू समेत विश्वस्त रहेका छन् ।

निजीक्षेत्रले आफ्नो व्यवसायिक दक्षता तथा बजार संयन्त्रका आधारमा कारोबार गर्ने हुँदा बजारमा प्रतिस्पर्धी मूल्य कायम हुने कुरालाई दृष्टिगत गर्दै श्री ५ को सरकारले ग्यासलाई खुला बजारमा छोडेको र अन्य पेट्रोलियम पदार्थको कारोबार पनि निजी क्षेत्रका लागि खुला गर्दै लगिने सरकारी नीति रहेको कुरा सम्बन्धित मन्त्रालयका अधिकारीले बताएका छन् । ति अधिकारीले भने बमोजिम कानून र नियममा चल्ने वास्तविक प्रतिस्पर्धी बजार संयन्त्रमा यो कुरा लागू होला । तर नेपाल जस्तो देश जहाँ अद्यापि प्रतिस्पर्धा नीति तथा कानून छैन र प्रतिस्पर्धालाई प्रवर्द्धन गर्न सहयोग पुग्ने भएका अन्य कानूनहरूको कार्यान्वयन समेत फितलो र कमजोर छ । यस अवस्थामा ल्याइएको यस्तो नीतिले प्रतिस्पर्धात्मक बजारको स्थापना भई व्यवसायी एवं उपभोक्ता हकहितको संरक्षण कसरी हुनसक्ला विचारणीय नै देखिन्छ ।

ऐनले निषेध गरेका कार्टेलिङ्ग लगायत गैर प्रतिस्पर्धात्मक व्यापारिक क्रियाकलापहरू हाम्रा बजारमा खुलेआम सञ्चालित छन् । स्वच्छ प्रतिस्पर्धालाई असर पर्ने बैंकको ब्याज निर्धारण, मुद्रा विनिमय, इँटाभट्टा, कलर फोटो धुलाई वा हवाई सेवालगायत कुनै पनि यस्तो सेवा वा वस्तु छैन जहाँ कार्टेलिङ नभएको होस् । स्वच्छ प्रतिस्पर्धालाई असर पार्ने कुरामा यातायात व्यवसायीको गठबन्धन विश्वमै उदाहरणीय हुन सक्छ । यस पृष्ठभूमिमा पेट्रोलियम पदार्थ वा एलपी ग्यास व्यवसायीहरूले पनि भविष्यमा कार्टेलिङ्ग गरी प्रतिस्पर्धालाई कुण्ठित पार्ने सम्भावना प्रवल रहेको छ ।

यसर्थ, अहिलेको माग भनेको नेपाली बजारमा स्वच्छ पतिस्पर्धा प्रवर्द्धन गर्नका लागि बजारमा खुलेआम सञ्चालित गैरकानूनी व्यापारिक क्रियाकलापलाई नियन्त्रण एवं दण्डित गर्न सक्ने प्रभावकारी कानून र त्यसलाई कार्यान्वयन गर्नका लागि स्वतन्त्र र बलियो निकायको आवश्यकता नै हो । ल

यसभित्र

समाचार सार	२–३
शिक्षा क्षेत्र: प्रतिस्पर्धा र नियमन	४
प्रतिस्पर्धा कानूनको अन्तर्राष्ट्रिय ...	५
प्रतिस्पर्धा कानून कुरा मात्र	६
संस्था गतिविधि	७
पेट्रोलियम प्रतिस्पर्धा	८

प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानीमा कमी

आन्तरिक द्वन्द्व र राजनीतिक अस्थिरताको प्रभाव मुलुकमा भित्रिने प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानीमा स्पष्ट देखिन थालेको छ । उद्योग विभागका अनुसार गत वर्ष ७८ परियोजनामा २ अर्ब ७६ करोड रूपैयाँ वैदेशिक लगानी भएकोमा यो वर्ष ४८ परियोजनामा ६९ करोड ३५ लाख रुपैयाँको परियोजना मात्र स्वीकृत भएको छ । यसबाट गत वर्षको तुलनामा पुँजी लगानीको आधारमा ७५ र परियोजना संख्याको आधारमा ३९ प्रतिशतले गिरावट आएको देखिन्छ । यसमध्ये सेवामूलक उद्योगमा सबभन्दा बढी १८ तथा होटल, रिसोर्ट र उत्पादनशील क्षेत्रमा १२/१२ परियोजनाहरू स्वीकृत भएका छन् ।

स्वीकृतिप्राप्त परियोजनाको कुल लागत गत वर्षको ४ अर्ब ३२ करोड रुपैयाँबाट १ अर्ब २६ करोडमा झरेको छ । यो गिरावट ७० प्रतिशतभन्दा बढी हुन आउँछ । यसैगरी, कुल स्थिर पुँजी गत वर्षको ३ अर्ब ७७ करोड रुपैयाँबाट ७८ प्रतिशत तल झरेर ८२ करोड रुपैयाँमा सीमित हुन पुगेको छ ।

विभागको तथ्यांकअनुसार यो वर्ष १७ मुलुकले वैदेशिक लगानीको अनुमति लिएका छन् । यीमध्ये सबभन्दा ठूलो लगानीकर्तामा भारत कायम छ । समीक्षा अवधिमा ३३ करोड ९३ लाख रुपैयाँ बराबरको भारतीय लगानीका १३ परियोजनाले अनुमति पाएका छन् । करिब १४ करोड रुपैयाँ लगानीको प्रतिबद्धतासहित चीन दोस्रो स्थानमा छ भने तेस्रो ठूलो लगानीकर्ता जापानले झन्डै साढे ९ करोड लगानी गर्न अनुमति लिएको छ । गत वर्ष चिनियाँ लगानीका ८ र जापानी लगानीका ५ परियोजना स्वीकृत भएका छन् । बढी लगानी गर्ने अन्य राष्ट्रमा फिनल्यान्डले २ करोड ९५ लाख, दक्षिण कोरिया २ करोड २० लाख, सिंगापुर १ करोड ४२ लाख र रुसले १ करोड २८ लाख रुपैयाँको प्रतिबद्धता व्यक्त गरेका छन् ।

गत वर्ष यसै अवधिमा २२ मुलुकले नेपालमा लगानीको अनुमति लिएका थिए । त्यस अवधिमा पनि भारत, १० परि-योजनामा १ अर्ब ६९ करोड रुपैयाँ लगानी गरी अग्रस्थानमा रहेको थियो । उक्त अवधिमा ५ परियोजनामा ५३ करोडको प्रतिबद्धतासहित बेलायत दोस्रो र १६ परियोजना सहित १८ करोड रुपैयाँ लगानी गर्ने प्रतिबद्धतासहित चीन तेस्रो स्थानमा रहेका थिए ।

वैदेशिक लगानीका परियोजनाको क्षेत्रगत वर्गीकरण अनुसार उत्पादनशील क्षेत्रमा सबभन्दा बढी १८ करोड ४६ लाख रुपैयाँको लगानी स्वीकृत भएको छ । दोस्रो स्थानमा रहेको सेवामूलक उद्योगका लागि १८ करोड ३९ लाखका परियोजना स्वीकृत भएका छन् । १६ करोड २५ लाख लगानीको प्रतिबद्धतासहित यातायात तथा सञ्चार क्षेत्र तेस्रो स्थानमा छ । यसैगरी, कपडा तथा तयारी पोशाकमा ९ करोड २० लाख, निर्माणतर्फ ७ करोड ९२ लाख रुपैयाँ लगानी स्वीकृत भएको छ । गत वर्ष यस अवधिमा सेवामूलक क्षेत्रतर्फ १ अर्ब ५९ करोड रुपैयाँको सर्वाधिक लगानी स्वीकृत भएको थियो भने उत्पादनमा ९१ करोड ९२ लाख र खाद्य, पेय तथा सुर्तीजन्य वस्तुमा ५५ करोड २७ लाखका परियोजना स्वीकृत भएका थिए । यस वर्ष अनुमति पाएका वैदेशिक लगानीका परियोजना बढी रोजगारमूलक देखिएका छन् । अनुमानित रोजगार संख्या गत वर्षभन्दा १ सय २६ प्रतिशत बढेको विभागले जनाएको छ । गत वर्ष स्वीकृतप्राप्त परियोजनाले २ हजार १ सय ४४ जनालाई रोजगारको अवसर सिर्जना गर्ने अनुमान गरिएकोमा यस वर्ष बढेर ४ हजार ८ सय ६२ पुगेको छ । ल

(७ साउन २०६२, कान्तिपुरमा आधारित)

सिण्डिकेट खारेजीको माग

सरकारले सिण्डिकेट प्रणाली खारेज गरे पनि अरनिको यातायात समितिले खुला प्रतिस्पर्धालाई अस्वीकार गर्दै अन्य यातायात व्यवसायीलाई बलपूर्वक प्रवेश नदिएपछि सर्वसाधारणले सिण्डिकेट खारेजीको माग गरेका छन् । यो प्रणाली खारेज नहुँदा सिन्धुपाल्चोक, दोलखा र रामेछापका यात्रु चर्को भाडा तिर्न बाध्य छन् । पेशागत संघ-संस्था, सञ्चारकर्मी, कानूनव्यवसायी लगायत स्वयं उपभोक्ताहरुले एकाधिकार विरुद्ध आवाज उठाउँदै आएको स्थितिमा पनि सम्बन्धित निकायले वास्ता नगरेको बताउँदै आएका छन् ।

हालै सम्पन्न भएको नागरिकसभाले पनि यात्रुहरुको असुविधाप्रति समितिले बेवास्ता गरेको भन्दै अन्य व्यवसायीलाई पनि निर्बाध यातायात सञ्चालन गर्न दिनुपर्ने र सिण्डिकेट प्रथा खारेज गर्नुपर्ने माग गरेको छ । सभामा यात्रुको सुविधाका लागि एकाधिकार हट्नु पर्ने र जनताले सुविधा पाउने कुरामा कसैको व्यक्तिगत नाफा नोक्सान हेर्न हुँदैन भन्ने जस्ता कुरालाई प्रष्टसँग उठाइएको थियो ।

समितिअन्तर्गत राजधानीबाट बाह्रबिसे, चौतारा, जलविरे, घ्याङडाँडा यात्रु बस सञ्चालन हुँदै आएको छ । समितिका बसहरूले ३-४ घन्टाको बाटो पार गर्न ६ घन्टा लगाउने गरेका छन् । रामेछापबासीले पनि अरनिको यातायातले चर्को भाडा लिएर यात्रु ठगेको आरोप लगाएका छन् । अरनिको राजमार्ग र सहायक सडकमा अन्य व्यवसायीको गाडी चल्न दिइएको छैन । यस्तै दोलखामा विभिन्न क्षेत्रका व्यवसायी र राजनीतिक कार्यकर्ताले समितिले यात्रुलाई सुविधा नदिएको बताएका छन् । ल

(१० साउन, २०६२ कान्तिपुर)

एअर नेपालको प्रवेश

नेपाली निजी क्षेत्रको अर्को विमान कम्पनी, एअर नेपाल इन्टरनेशनल प्रालिले औपचारिक रुपमा अन्तर्राष्ट्रिय उडान सुरु गरेको छ । दुई वर्षयता नेपाली आकाशमा उडान सुरु गर्ने यो छैटौं विमान कम्पनी हो । यसअघि कस्मिक एअरले क्षेत्रीय विमान कम्पनीका रूपमा उडान सुरु गरिसकेको छ । सरकारले हवाई क्षेत्रमा अपनाएको उदार नीतिको परिणाम नै नेपालमा यस क्षेत्रमा निकै धेरै कम्पनीहरू देखा परेका हुन् । कम्पनीले पहिलो उडान बैंककबाट काठमाडौंका लागि गरेको थियो भने हाल यसको सेवा क्वालालम्पुर लगायत युनाइटेड अरब इमिरेट्सको दुबई र कतारको दोहासम्म साताका तीन/तीन उडान गरिहेको छ । जुन ७ अगस्टबाट सुरू भइसकेको छ ।

स्वदेशी विमान कम्पनीले अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको सेवा सञ्चालन गर्नु हाम्रा लागि गौरवको कुरा हो । विश्वका अरू मुलुकमा विमान कम्पनीले नाफा भएको बेला मात्र यहाँसम्म उडान गर्छन्, तर स्वदेशी कम्पनीले भने अप्ठ्यारो स्थितिमा पनि सेवा गरिरहन्छ भन्ने विश्वास सबैले लिएका छन् ।

हालसम्म अन्तराष्ट्रिय उडानहरूमा काठमाडौं दिल्लीको भाडामा मात्र हवाईसेवा कम्पनीहरूका बीच मूल्य युद्ध भएकोमा एअर नेपालको आगमन पछि बैंकक, मलेशिया, दोहा र दुबईको हवाई भाडामा पनि हवाईसेवा कम्पनीहरूले भारी छुट दिइरहेका छन् । हवाई यात्रामा भएको यस्ता छुटले निश्चय नै उपभोक्ताले सस्तो मात्रामा ती क्षेत्रको हवाई यात्रा गर्ने अवसर प्राप्त गरेका छन् । तर प्रतिस्पर्धा कानूनको अभावमा यस किसिमको मूल्ययुद्ध कत्तिको दिगो रहन सक्दछ भन्ने कुरामा पनि समयमै सचेत भई हेर्नुपर्ने हुन्छ । ल

(विभिन्न मितिका समाचारमा आधारित)

कोटा खारेजी

पाकिस्तानी गार्मेन्ट फाइदामा

विश्व व्यापार संगठन अन्तर्गत कपडा व्यापारमा कोटा खारेजीपछि यस क्षेत्रका गार्मेण्ट उद्योगहरू धराशायी हुन सक्ने अनुमान विशेषज्ञहरूले गरे तापनि त्यो अनुमान विपरित पाकिस्तानी गार्मेन्ट उद्योगले यस क्षेत्रमा उत्साहजनक वृद्धि हाँसिल गरेको छ । एक अध्ययन प्रतिवेदनमा पछिल्लो ६ महिनाको अवधिमा पाकिस्तानी वस्त्र उद्योगले झण्डै १० प्रतिशतले वृद्धि हासिल गरेकै कारण समग्र राष्ट्रको वार्षिक आर्थिक वृद्धिदर ८ दशमलव ४ प्रतिशत पुगेको उल्लेख छ ।

अल पाकिस्तान टेक्सटायल मिल्स एसोसिएसनले कोटा खारेजीपछि यस क्षेत्रमा आउन सक्ने चुनौती सामना गर्न पूर्व तयारी गरेको फलस्वरुप त्यहाँबाट नाइलनको २९ प्रतिशत र कटन कपडाको २० प्रतिशतले निर्यात बढेको अध्ययनले जनाएको छ ।

कपडाको अन्तर्राष्ट्रिय व्यापारमा सन् १९७४ देखि सुरु भएको कोटा प्रणाली सन् २००५ को सुरुआतसँगै खारेज भएको हो । कोटा खारेज गर्न विश्व व्यापार संगठनका सदस्य तथा पर्यवेक्षक राष्ट्र सन् १९९५ मा सहमत भएका थिए । निर्यात परिमाणमा चिनिया र भारतीय जस्तै सीमित पहुँच पाउँदै आएका पाकिस्तानी उद्योगहरूले कोटा खारेजीपछि विस्तारको मौका पाएका थिए । कोटा खारेजीअघि कपडा व्यापारमा अनिश्चितता देखिएको थियो । केही उद्यमीहरू कोटा खारेजीले पाकिस्तानी वस्त्र उद्योगलाई खासै असर नपर्ने र यसको व्यापारमा वृद्धि हुने कुरामा निर्धक्क भए तापनि अधिकांश उद्यमीहरू भने चीनले सम्पूर्ण बजार कब्जा गर्न सक्दछ भन्ने कुराबाट त्रसित थिए ।

प्रतिद्वन्द्वी मुलुकभन्दा आधुनिक प्रविधि प्रयोगमा ल्याएका कारण त्यहाँका उत्पादनहरूले अन्तर्राष्ट्रिय बजार कब्जा गर्न सफल भएका हुन् । राजनीतिक प्रतिकूलताका कारण संकटमा परेको त्यहाँको अर्थतन्त्रले कपडा उद्योगको योगदानकै कारण दुई दशकयताकै उच्च वृद्धि हासिल गर्न सफल भएको हो । अघिल्लो वर्ष गार्मेन्टले पाकिस्तानको कुल निर्यातको ६० प्रतिशत अंश ओगटेको थियो भने मुलुकको औद्योगिक क्षेत्रमा संलग्नमध्ये आधा श्रमशक्ति यस उद्योगसँग आबद्ध थियो । उक्त वर्ष कपडा निर्यातक राष्ट्रको सूचीमा पाकिस्तान आठौं स्थानमा थियो ।

लाहोर, कराँची र फैसलावादमा कारखाना रहेका पाकिस्तानका दुई सय गार्मेन्ट उद्योग कराँची स्टक एक्सचेन्जमा सूचीकृत छन् । यसमध्येकै एक मसुद टेक्सटायल मिलले अमेरिकाका प्रसिद्ध बिक्रेता सियर्स तथा जेसी पेनीलाई पोलोसर्ट र खेलकुद पोसाक आपूर्ति गर्दै आएको छ । छिमेकी मुलुकले यस क्षेत्रमा उत्साहजनक प्रगति गरे तापनि विभिन्न कारणले हाम्रा वस्त्र उद्योगहरू भने संकटपूर्ण अवस्थामा देखिन्छन् । भखरै मात्र विश्वसनीयता नभएको र समयमा सामान दिन नसकेको भनी केही अमेरिकी कम्पनीले नेपाली उद्योगहरूबाट सामान नलिने निर्णय गरेको समाचार समेत प्रकाशित भएबाट स्थिति अझै कहालिलाग्दो देखिन्छ । यसर्थ समयमै सचेत भई संकटमुक्त हुनका लागि सम्बन्धित सबै पक्षबाट आवश्यक पहल हुनु अत्यन्त जरुरी छ । ल

(५ साउन २०६२, एजेन्सीमा आधारित)

ओएनजीसी र मित्तलको

संयुक्त लगानी

भारतको सबैभन्दा ठूलो पेट्रोलियम उत्पादक कम्पनी ओएनजीसी समूहको वैदेशिक शाखा ओएनजीसी विदेश लिमिटेड र संसारकै ठूलो स्टिल उत्पादक मित्तल समूहको लगानी-शाखा मित्तल इन्भेष्टमेन्ट एसएआरएलबीच संयुक्त लगानी समझदारीपत्रमा हस्ताक्षर भएको छ ।

साइप्रसमा तेल, ग्यास तथा ऊर्जासम्बन्धी दुई कम्पनी सञ्चालन गर्न यिनले एक अर्कासँग हात मिलाएका हुन् । दुई टाइटानिक कम्पनीको साझेदारीमा स्थापना हुने नयाँ कम्पनीहरू ओएनजीसी-मित्तल इनर्जी लिमिटेड र ओएनजीसी-मित्तल इनर्जी सर्भिसेज हुन् । आगामी केही दिनमा संयुक्त लगानी कम्पनीको अन्तिम ढाँचा तयार हुनेछ । प्रस्तावित कर्पोरेट संरचनाअनुसार व्यवस्थापनमा दुवै मातृ कम्पनीको बराबर नियन्त्रण अधिकार रहनेछ ।

संयुक्त लगानीमा ओएनजीसी समूहको ४९ दशमलव ९८ प्रतिशत हिस्सा रहनेछ भने मित्तल समूहले ४८ दशमलव शून्य दुई प्रतिशत ओगट्नेछ । बाँकी २ प्रतिशत सेयर वित्तीय संस्थाहरुले लिनेछन् । यी दुई कम्पनीले पेट्रोलियम तथा ग्यास अन्वेषण, विकास, उत्पादन र त्यससम्बन्धी व्यापारहरुमा हात हाल्नेछन् । ल

(९ साउन २०६२, एजेन्सी)

अमेरिका र युरोपबीच खुला आकाश सम्झौता हुने

युरोप र अमेरिकाबीचका उडानहरूमा भएका प्रतिबन्धहरूलाई हटाउने उद्देश्यले अमेरिका र युरोपियन युनियनका बीच आगामी अक्टोबरमा पुनः वार्ता हुँदैछ । यही उद्देश्यले विगतमा धेरैचोटि वार्ता भइसकेको छ । अन्तिम पटकको वार्ता गत २००४ जून महिनामा भएको थियो जुन सहमतिमा पुग्न नसकी बीचैमा भङ्ग भएको थियो । यो वार्ता सफल भएमा आउँदो डिसेम्बरसम्ममा युरोप र अमेरिकाबीच अटलान्टिकबाट विमानहरू कुनै प्रतिबन्धबिना उड्ने अपेक्षा विशेषज्ञहरूले गरेका छन् ।

अहिले बेलायतको हिथ्रो एयरपोर्टबाट बेलायती ध्वजावाहक ब्रिटिस एयरवेज, भर्जिन तथा अमेरिकी ध्वजावाहक युनाइटेड र अमेरिकन एयरलायन्सहरूले मात्र अमेरिकाका लागि उडान भर्न पाउँछन् । खुला आकाशसम्बन्धी युरोपियन युनियन र अमेरिकाबीच हुने आगामी वार्ता सफल भएको खण्डमा त्यहाँबाट अन्य एयरलाइन्सहरूले पनि अमेरिकाका लागि उडान भर्न पाउँनेछन् । एकातर्फ यो वार्ता सफल भएको खण्डमा युरोप र अमेरिकाबीचका उडानहरूमा भएका प्रतिबन्धहरू हट्नेछन् भने अर्कोतर्फ थुप्रै एयरलाइन्सहरूका बीच विलय हुनसक्ने सम्भावना पनि बढ्ने देखिएको छ । जसको अग्रसूचीमा ब्रिटिस एयरवेज र स्पेनी ध्वजावाहक इबेरिया पर्ने संभावना छ ।

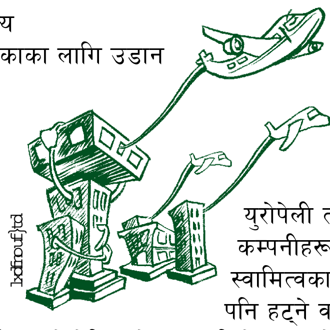

अहिले अमेरिकन एयरलाइन्स कम्पनीहरूमा विदेशी नागरिक वा समूहले २५ प्रतिशतसम्म मात्र लगानी गर्न वा स्वामित्व लिन पाउने व्यवस्था छ । हुन त वर्तमान समयमा खस्कदै गएका आन्तरिक विमान सेवा उद्योगहरूको उत्थानका लागि नयाँ लगानीको खाँचो भएको हुँदा यो प्रावधानलाई संशोधन गर्ने वा हटाउनुपर्ने आवाज केही विधायकहरूले पहिलेदेखि नै उठाउँदै आएका थिए । यो वार्ताको परिणाम सकारात्मक भएमा युरोपेली तथा अमेरिकी विमान कम्पनीहरूमा विदेशी लगानी तथा स्वामित्वका सम्बन्धमा रहेका बन्देजहरू पनि हट्ने वा खुकुलो हुने अपेक्षा समेत विशेषज्ञहरूले गरेका छन् ।

यो सम्झौता पश्चात् ब्रिटिश एयरवेज र अमेरिकन एयरलायन्सबीच हुने मिलेमतोपूर्ण व्यापारिक गतिविधिले अमेरिकन एन्टी ट्रस्ट कानूनबाट उन्मुक्ति पाउने विश्वास गरिएको छ ।

(२५ जुलाई २००५, टाइम्स अफ इण्डियामा आधारित)

शिक्षा क्षेत्रः प्रतिस्पर्धा र नियमन

शिक्षण संस्थाहरुको बृद्धिका साथै विषयगत विविधतामा पनि निकै व्यापकता आएपछि विद्यार्थीहरुलाई छनौटको विकल्प बढेको छ जसबाट पहिलेको जस्तो भर्ना गर्न भनसुन गर्ने र राम्रो पढाइका लागि विदेश नै जानुपर्ने बाध्यताको अन्त्य भएको छ । यो सबै प्रतिस्पर्धाकै परिणाम हो ।

डा. पुष्पराज राजकर्णिकार

अहिले प्रवीणता प्रमाणपत्र प्रथम वर्ष, एघार कक्षा र स्नातक तह प्रथम वर्षको भर्नाको मौसम छ । उच्च माध्यमिक विद्यालय र कलेजहरु तीव्र प्रतिस्पर्धामा जुटेका छन् । विद्यार्थीहरूलाई आकर्षण गर्न छात्रवृत्ति, कम्प्युटर कक्षा जस्ता विविध सुविधाहरू उपलब्ध गराउने आश्वासन सहितको विज्ञापनहरू पत्रपत्रिका, विद्युतीय प्रसारण-माध्यम र अन्य प्रचार सामाग्रीहरूमा समेत प्रशस्त देखिएका छन् । तोकिएको शुल्कमा पनि ठूलै मात्रामा अदृश्य कटौती हुने गरेको सुनिन्छ । यी सबै कुराहरू शैक्षिक क्षेत्रमा बढ्दो प्रतिस्पर्धाका परिणति हुन् ।

सरकारले निजी क्षेत्रलाई पनि शिक्षामा लगानी गर्न बढावा दिएपछि, शिक्षण संस्थाहरूलाई पनि कम्पनी कानूनअनुसार दर्ता गरी व्यवसायका रुपमा सञ्चालन गर्न दिएपछि शिक्षण संस्थाहरूको संख्यामा निक्कै बृद्धि भएको छ । शिक्षालाई पूर्ण रुपमा व्यवसायिक वस्तु बनाइनु हुन्छ कि हुदैन भन्ने विषयमा विवाद छ र रहनेछ । तर शिक्षण संस्थाहरुको बृद्धिले शिक्षाको सुलभतामा भने निश्चय नै सकारात्मक असर पारेको छ भन्न सकिन्छ । अब शिक्षण संस्थामा भर्ना हुन भनसुन गर्नु पर्ने अवस्थाको सामान्यतया अन्त्य भएको छ ।

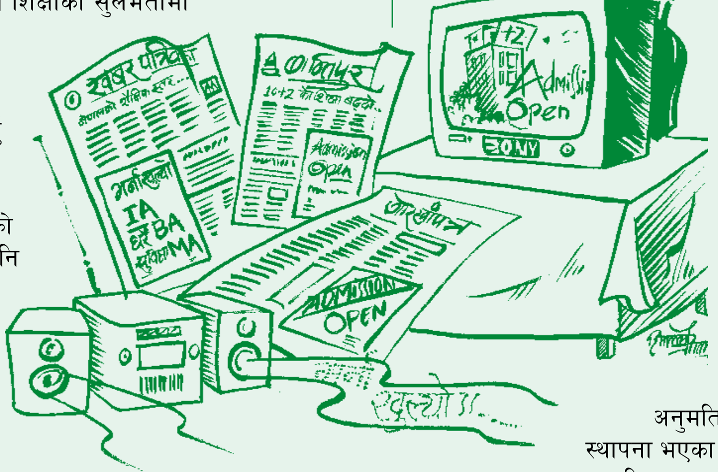

शिक्षण संस्थाहरुको बृद्धिको साथै विषयगत विविधतामा पनि निकै व्यापकता आएको छ । विद्यार्थीहरूलाई विषय-छनौटको विकल्प बढेको छ । यो पनि बढ्दो प्रतिस्पर्धाकै देन हो । प्रतिस्पर्धात्मक बजारमा मात्र वस्तु वा सेवाको विविधता पाइन्छ - चाहे त्यो शिक्षाको बजार होस् वा अन्य ।

शिक्षण संस्थाको बृद्धि र यिनीहरूले दिने सेवामा विविधताले गर्दा विदेशमा पढ्न जानुपर्ने अवस्थामा कमी आएको छ । देशमा शान्ति-सुरक्षाको व्यवस्था ठीक भएको भए यो अवस्थामा अझै सुधार आउने थियो । शान्ति-सुरक्षाको अवस्था खराब हुनुका साथै बेरोजगारीको समस्या समेतले गर्दा अझै पनि ठूलो संख्यामा विद्यार्थीहरू विद्या अध्ययनका नाममा विदेशिने गरेका छन् । चिकित्सा विज्ञान जस्ता विषयको अध्यापन नेपालमा पर्याप्त मात्रामा हुन नसक्नुका साथै नेपालमा भन्दा विदेशमै यस्तो पढाइ सस्तो हुनाले पनि ठूलो संख्यामा विद्यार्थीहरू विदेशिने गरेका छन् । यसबाट के स्पष्ट हुन्छ भने नेपालमा चिकित्साशास्त्र जस्तो प्राविधिक विषयमा प्रतिस्पर्धा बढे पनि त्यो अझै पर्याप्त हुन सकेको छैन ।

शिक्षा क्षेत्रमा देखिएको यो प्रतिस्पर्धाले विद्यार्थी, अभिभावकहरूलाई धेरै दृष्टिकोणबाट लाभ पुगेको छ । तर बजार प्रतिस्पर्धा पनि दोषरहित भने होइन । अत्यधिक प्रतिस्पर्धाले लगानीकर्ताको लगानी जोखिममा पर्ने मात्र होइन, व्यवसायिक नैतिकतामा पनि विकृतिहरू ल्याउन सक्छ । तसर्थ, प्रतिस्पर्धाको साथसाथै नियमनको पनि आवश्यकता पर्छ । शिक्षा जस्तो आधारभूत सेवामा त नियमनको झनै आवश्यकता पर्दछ । शिक्षालाई पनि व्यवसायिक स्वरुप दिइसकेको आजको अवस्थामा नियमनको कमी हुनु हुदैन । तर नेपालमा शिक्षा क्षेत्रमा, खास गरी उच्च शिक्षामा नियमनको कमी भएको मात्र होइन, यो प्रायः शून्य अवस्थामा नै छ भन्दा पनि फरक पर्दैन ।

जिल्ला जिल्लामा शिक्षा कार्यालयहरु छन तर यसको कार्यक्षेत्र भनेका स्कूलहरू मात्र हुन् । उच्चशिक्षा यसको कार्य क्षेत्रभित्र पर्दैन । फेरि यी कार्यालयहरूबाट पर्याप्त नियमन भैरहेको पनि देखिदैन । अनियमित पढाइमा फसेका विद्यार्थीहरूले एसएलसी परीक्षा दिन नपाएका खबरहरू दोहोरिइरहेका छन् । के यसको दोष अभिभावक वा विद्यार्थीहरूको अज्ञानतामाथि मात्र थोपर्न मिल्छ ? शिक्षाका नीति-नियम र व्यवस्थाहरूका बारेमा पर्याप्त सूचना प्रवाह नभएको अवस्था र भएका सूचनाहरुको खोजी र विश्लेषण गर्ने आमजनताको कमजोर क्षमतालाई विचार गर्दा अभिभावक वा विद्यार्थीहरूमाथि मात्र दोष थोपर्नु कदापि न्यायोचित हुदैन । अभिभावक वा विद्यार्थीहरूको हित संरक्षण गर्न नियमनको व्यवस्था हुनै पर्दछ ।

उच्च शिक्षामा नियमन प्रभावकारी नभएको मात्र होइन, सर्वोपरि नियमन निकायकै अभाव छ । विश्वविद्यालयहरू वा उच्च माध्यमिक शिक्षा परिषदले शैक्षिक संस्थाहरू स्थापना अनुमतिका माध्यमबाट नियन्त्रण गर्नेबाहेक स्थापना भएका संस्थाहरूको क्रियाकलाप अनुगमन/नियमन गर्ने व्यवस्था वा प्रचलन केही छैन । बरु नेपाल मेडिकल काउन्सिल, इन्जीनियरिङ्ग परिषद् जस्ता संस्थाले केही हदसम्म विषयगत रुपमा नियमन गर्ने गरेका छन् । त्रिभुवन विश्वविद्यालयले बीबीएसमा भर्ना हुन विद्यार्थीहरूको सीएमएटी परीक्षा लिने गरेको छ । तर भर्ना हुन उक्त परीक्षा उत्तीर्ण हुनुपर्छ भन्ने छैन । स्पष्ट छ, यो परीक्षा विद्यार्थी वा तिनका अभिभावकका निम्ति थप आर्थिक भार बाहेक केही होइन । यस्तो अनावश्यक भारबाट बचाउने जिम्मेवारी कसको हो ?

हालै आठवटा क्याम्पसहरूले विद्यार्थी भर्नासम्बन्धी एउटै संयुक्त विज्ञापन प्रकाशित गरेका छन् । यो क्याम्पसहरुको गठबन्धनको संकेत हो । निजी क्षेत्रमा स्थापित शैक्षिक संस्थाहरुको यस्तो गठबन्धनले प्रतिस्पर्धाबाट सिर्जित हालका लाभहरुलाई पनि भविष्यमा नष्ट गर्दै लैजान सक्छ । यसतर्फ ध्यान दिने कसले ? माथि उठाइएका विभिन्न कुराहरुले शिक्षा क्षेत्रमा प्रभावकारी नियमन व्यवस्थाको टड्कारो आवश्यकतालाई औंल्याउँछ ।

–लेखक इप्रादका कार्यकारी निर्देशक हुनुहुन्छ।

प्रतिस्पर्धा कानूनको अन्तर्राष्ट्रिय विकास

केही राष्ट्रका रोचक निर्णयहरू

विलय हुने कम्पनीले बजारमा प्रभुत्वशाली भूमिका निर्माण गर्न सक्दछ भने पनि त्यस्ता विलयमा समेत विलय नियन्त्रणको कानूनी व्यवस्था लागू गरिनुपर्दछ ।

मेघराज पोखरेल

विश्वव्यापी रुपमा नै प्रतिस्पर्धा कानूनको खाँचो महसुस गरिएको आजको सन्दर्भमा कुनै पनि मुलुकभित्र भएका प्रतिस्पर्धा कानूनको विकाससम्बन्धी क्रियाकलाप सबैका लागि चाखको विषय भएको हुँदा प्रतिस्पर्धा कानूनको विकासमा भएका केही अन्तर्राष्ट्रिय प्रसंगलाई यस लेखमा प्रस्तुत गर्ने प्रयास गरिएको छ ।

अर्जेन्टिना: अर्जेन्टिनामा विलय-नियन्त्रणको व्यवस्था सर्वप्रथम सन् १९९९ को प्रतिस्पर्धा कानूनले गरेको थियो र अदालतलाई प्रतिस्पर्धा प्राधिकरणले गरेका निर्णयहरु उपर पुनरावलोकन मात्र सुन्न सक्ने क्षेत्राधिकार थियो । तर नयाँ शताब्दीसँगै भएको नवीन अवधारणाको विकासले विलय नियन्त्रण प्रणालीमा अदालतले हस्तक्षेप गर्न सक्ने कुरालाई सन् २००४ मा त्यहाँको कानूनमा समाहित गरिएको छ ।

अदालतको नयाँ भूमिकाको विकास खास गरेर राष्ट्रिय रुपमा नै अधिक चर्चा पाएका दुई ब्रुअरी कम्पनीको विलयका सम्बन्धमा परेको विवादपछि भएको थियो । यस विवादमा प्रतिस्पर्धा आयोगले उल्लेखित विलयलाई सहमति दिएपछि निवेदकले विलयको निर्णय कार्यान्वयन हुनबाट रोक्नका लागि अदालतमा दिएको निवेदनमा कार्वाही हुँदा निवेदकलाई प्रतिस्पर्धाबाट वञ्चित गरिएको भनी आयोगको निर्णयलाई अदालतले रोकेपछि त्यहाँ अदालतको नयाँ भूमिका विकसित भएको पाइन्छ ।

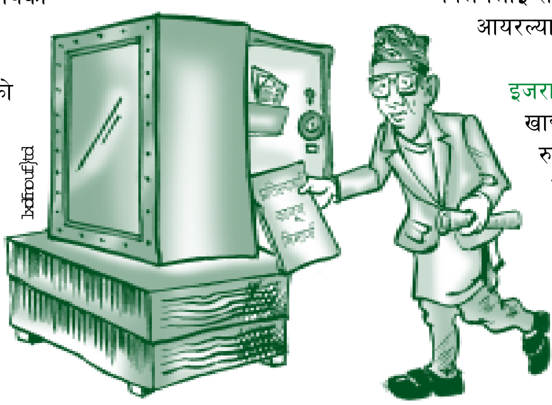

कोलम्बिया: कोलम्बियाको प्रतिस्पर्धा ऐन, १९५९ को दफा ४ मा प्रयोग भएको "एउटै क्रियाकलाप भएको कम्पनीको विलय" भन्ने शब्दावलीको परम्परागत व्याख्या अनुसार यो ऐन उस्तै कम्पनीको विलयको अवस्थामा लागू गर्ने गरिन्थ्यो । तर कोलम्बियाली प्रतिस्पर्धा प्राधिकरणले उस्तै कम्पनीको विलयबाट मात्र नभएर ठूला र साना कम्पनीको आपसी विलयले पनि बजारमा प्रभुत्वशाली भूमिका निर्माण गर्न सक्ने हुँदा साना कम्पनीको ठूला कम्पनीसँग हुने विलयमा समेत विलय नियन्त्रणको कानूनी व्यवस्था लागू हुने कुराको निर्णय नोभेम्बर ११, २००४ मा गरेको थियो ।

चेक गणतन्त्र: चेकोस्लोभाकियाको प्रतिस्पर्धा संरक्षण कार्यालयले १ फेब्रुअरी २००५ मा डेल्टा र चेक जस्ता दुई ठूला बेकरी कम्पनीको प्रस्तावित विलयलाई निषेध गर्ने निर्णय गर्‍यो । यो निर्णयको आदेशमा प्रस्तावित विलयबाट उत्पन्न हुने नयाँ कम्पनीको बजारमा प्रभुत्वशाली भूमिका निर्माण हुनसक्ने, यसबाट अन्य आपूर्तिकर्तालाई अवरोध सृजना हुन गई प्रतिस्पर्धीहरू कम हुने, बजारमा बेकरीको एकल मूल्य निर्धारण भई महँगो हुने तर्क दिइएको थियो । आदेशमा यी कारणहरूले समग्र बजार संरचना र स्वच्छ प्रतिस्पर्धामा समेत नकारात्मक असर पर्ने र अन्ततः उपभोक्ता हकहितमा आघात पर्न जाने हुँदा यो विलयमा रोक लगाइएको तर्क उल्लेख गरिएको थियो ।

डेनमार्क: डेनमार्कको एउटा किताब प्रकाशक कम्पनीले आफ्नो प्रभुत्वशाली भूमिकाको दुरुपयोग गरी एउटा किताबको 'बुक क्लव' भन्ने विशेष प्रकाशनलाई कम मूल्यमा र सोही किताबको अन्य साधारण प्रकाशनलाई ज्यादा मूल्यमा बेच्ने गरी मूल्य निर्धारण गर्न दिएको निर्देशनले स्वच्छ प्रतिस्पर्धालाई असर पार्ने कार्य भएकाले यो गैरकानूनी भएको निर्णय त्यहाँको प्रतिस्पर्धा परिषद्ले दिएको थियो । सो निर्णय उपर प्रकाशक कम्पनीले दिएको पुनरावेदनमा ३१ जनवरी २००५ मा त्यहाँको पुनरावेदन न्यायाधिकरणले किताब प्रकाशक कम्पनी वा त्यसको थोक आपूर्तिकर्ताले खुद्रा व्यापारीलाई पुस्तक प्रकाशित वर्ष वा अन्य आर्थिक वर्षहरुका लागि समेत छुटका आधारमा किताबहरुको मूल्य निर्धारण गर्न निर्देश गर्नसक्ने कार्यलाई मान्यता दिंदै प्रतिस्पर्धा परिषद्ले दिएको निर्णयलाई बदर गर्ने निर्णय गर्‍यो ।

आयरल्याण्ड: जनवरी २००३ मा प्रतिस्पर्धा ऐन निर्माण भएपछि परेका सयौ मुद्दाहरूमध्ये त्यहाँका दुई ठूला कम्पनीहरू आईबीएम र स्लम्बर्जरको प्रस्तावित विलयको मुद्दा पनि थियो । यो मुद्दामा माथि उल्लेखित दुई कम्पनीको विलयको परिणाम उत्पन्न हुनसक्ने एकल व्यवसायिक सेवाबाट उपभोक्ताहरूलाई मार पर्ने र त्यसबाट प्रतिस्पर्धामा अवरोध आउन सक्ने तर्क दिएर २८ अक्टुवर २००४ मा आयरल्याण्डको प्राधिकरणले त्यो विलयलाई रोक लगाउने निर्णय गरेको थियो जुन आयरल्याण्डको इतिहासमा नै पहिलो पटक भएको थियो ।

इजरायल: सन् २००० देखि नै इजरालयमा केही प्रमुख खाद्य आपूर्तिकर्ता र खुद्रा व्यापारीबीच परम्परागत रुपमा चलिरहेको आन्तरिक प्रबन्धको वैधानिकताका बारेमा त्यहाँको प्रतिस्पर्धा आयोगले अनुसन्धान गरिरहेको थियो । सन् २००३ को मे महिनामा मा आफ्नो राय सार्वजनिक गर्दै आयोगले त्यस्तो प्रबन्धलाई गैर प्रतिस्पर्धात्मक घोषणा गरी त्यस्तो प्रबन्धका लागि प्रतिस्पर्धा प्राधिकरणबाट पूर्व स्वीकृति लिनुपर्ने ठहर गर्‍यो । उल्लेखित प्रबन्धमा आपूर्तिकर्ताको खुद्रा व्यापारिक सञ्जालभित्र प्रभुत्वशाली हैसियत कायम गर्नुपर्ने प्रचलन थियो । यस अन्तर्गत आपूर्तिदाताले नै खुद्रा व्यापारीको संख्या तोक्न सक्ने, खुद्रा सञ्जालमार्फत बिक्रीमा बजारको निश्चित अंश आफूमा सुरक्षित राख्न सक्ने र इच्छित ठाउँहरुमा आफैले बिक्रीमा वा सामान प्रदर्शनमा राख्न सक्ने व्यवस्था थियो ।

पोर्चुगल: पोर्चुगलको प्रतिस्पर्धा प्राधिकरणले एवोट, वेयर, जोन्सन एण्ड जोन्सन, मेनारिनी तथा रोचे जस्ता त्यहाँका अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा प्रख्यात पाँच ठूला बहुराष्ट्रिय औषधि कम्पनीहरूले गैर प्रतिस्पर्धात्मक क्रियाकलापमा भाग लिएको ठहर गरी जनवरी २००५ मा प्रत्येक कम्पनीलाई ३२ लाख ९२ हजार ६६ पोर्चुगिज डलर (हालसम्मकै सबभन्दा ठूलो रकम) जरिवाना गर्ने निर्णय गरेको थियो यस विवादमा पोर्चुगलको कोइम्ब्रा भन्ने अस्पतालमा मधुमेहको पहिचान गर्ने सामग्रीहरु आपूर्ति गर्न आह्वान गरिएको बोलपत्रमा यी कम्पनीहरुले मिलेमतोबाट बोलपत्र पारेको ठहर गरिएको थियो । सिलबन्दी बोलपत्र आह्वान गरिएकोमा सबै कम्पनीको बोलपत्रमा प्रति उत्पादन एउटै मूल्य २० पोर्चुगिज डलर देखिएपछि अन्य प्रतिस्पर्धीलाई शंका लागी उजुरी परेको थियो । ल

(लेखक अधिवक्ता हुनुहुन्छ)

प्रतिस्पर्धा कानून: कुरा मात्र ?

प्रतिस्पर्धा कानून ल्याउने कुरा पटक पटक दोहोऱ्याएरमात्र समस्या निराकरण हुँदैन । त्यसका लागि शब्द-सञ्जालभन्दा अभिव्यक्त गरिएका प्रतिबद्धतालाई पूरा गर्नेतर्फ अग्रसर भएमा बढी लाभदायी हुन सक्छ ।

□लवेश प्याकुरेल□

नेपालमा प्रतिस्पर्धा कानून लागू गर्ने सम्बन्धमा सरकारद्वारा व्यक्त गरिएका प्रतिबद्धताको तेस्रोपल्टको म्याद २०६१ पुस मसान्तमा गुज्रेको थियो । यो कानूनका निम्ति नेपालले विश्व व्यापार संगठनमा सम्मिलनको क्रममा समेत स्वेच्छिक प्रतिबद्धता जाहेर गरेको थियो । विगत केही वर्ष अघिका सरकारहरुले यसलाई लागू गर्ने प्रतिबद्धता पटक पटक व्यक्त गर्दै, आ-आफ्ना पालाका बजेटमा समेत यस्तो प्रतिबद्धता लिपिबद्ध गरी तिथिमिति नै तोकी जारी गर्ने परम्परा समेत रहेको थियो । तर तोकेको समय भित्र आफुले बोलेका कुरालाई पुरा गर्ने तत्परता देखाउन सकेनन् वा पाएनन् । यो पृष्ठभूमिमा देशको वर्तमान बजेटमा प्रतिस्पर्धा कानून लागू गर्ने झूटो प्रतिबद्धता भने देखिदैन । त्यसैले शक्तिशाली र बलशालीका निम्ति आगामी दिन उज्ज्वल छन् किनकी प्रतिस्पर्धा कानून ल्याउने सुरसारै छैन ।

करिव दुई दशकअघि उदारीकरण, निजीकरण र विश्वव्यापीकरणको एलपीजी मोडलमा नेपालले प्रवेश गर्दा पूँजीको स्वतन्त्र उडान, वस्तु तथा सेवाको स्वतन्त्र आवाजाही एवम् मूल्य निर्धारण प्रक्रियामा बजारको पकड आदिले गरीब नेपाली जनता लाभान्वित हुन्छन्, बजारले अवसर र

रोजगारी सिर्जना गर्छ, त्यसको भेलमा हरेक नेपालीले आफ्नो आयस्तर अभिबृद्धि गर्ने अवसरहरु प्राप्त गर्दै जान्छन् र राष्ट्रकै समग्र विकास हुन्छ भन्ने सबैको विश्वास थियो । नवउदारवादप्रतिको हाम्रो विश्वास एवं युरोपलगायत अमेरिका अनि एसियाली आर्थिक शक्ति-राष्ट्रहरुमा यसबाट प्राप्त सकारात्मक परिणामका उदाहरण आदिले हामीलाई निक्कै हौस्याएका पनि हो । विश्वव्यापीकरणको लहरमा नेपालको पाइला विश्व व्यापार संगठनको सदस्यतासम्म मात्र नभई साफ्टा एवं विमस्टेक जस्ता क्षेत्रीय स्वतन्त्र व्यापार एवं लगानी तथा आर्थिक सहयोग सम्झौतासम्म बिस्तारित भएको छ ।

हाम्रो कदम उदारवादतर्फ बढिसकेको परिप्रेक्ष्यमा सोहिनुरुप बजार अनुगमन प्रणालीको दरिलो विकास गर्न नसक्नुलाई हाम्रो मुख्य कमजोरी मान्नुपर्दछ । युरोपियन युनियनको बजार हेर्दा त्यहाँको प्रतिस्पर्धा कानून सम्बन्धी अवस्थालाई पनि हेक्का राख्नु पर्छ । एकाधिकार, संगठित मूल्य निर्धारण, बजारमा नियन्त्रण, बाध्यात्मक विक्री, सूचनाको दुरुपयोग एवं बजारमा बाहुबली पूँजीपतिको प्रभुत्वको नियमन र प्रतिबन्ध राज्य पक्षको दायित्व हुन्छ । बजारमा प्रत्येकलाई समान सुरक्षा निश्चित गर्न, मूल्य एवं गुणस्तरबीच सामनजस्य कायम गर्न, उपभोक्ताको हकहित एवं उत्पादकको हित प्रर्वद्धन गर्दै स्रोत र साधनको न्यायोचित बाँडफाँडबाट अर्थतन्त्रलाई सन्तुलित रुपमा खुलापनतर्फ डोऱ्याउँदै उच्च आर्थिक ljsf; हासिल गर्ने उद्देश्य प्रतिस्पर्धा कानूनको रहेको पाइन्छ ।

पछिल्ला तीन वर्षका सरकारहरूले आफ्नो बजेट वक्तव्यमार्फत गरेका प्रतिबद्धताहरू हेर्ने हो भने नेपालले विश्वव्यापीकरणतर्फ देखाएको अग्रसरता एवं उदारीकरण र व्यापारबाट विकासतर्फ देखाएको प्रतिबद्धतातर्फ शंका गर्ने ठाउँ देखिदैन । यद्यपि एउटा सरकारको प्रतिबद्धतालाई अर्को सरकारले अंगिकार गर्ने प्रचलन हामीकहाँ न्यून छ । प्रतिस्पर्धा कानून लागू गर्ने म्याद २०६० पुस मसान्त भनी बजेटमा समावेश गर्ने तत्कालीन अर्थमन्त्री डा. प्रकाशचन्द्र लोहनीले केही महिनाअघि नेपाल टेलिभिजनमा प्रसारित एक अन्तर्वार्तामा भन्दै हुनुहुन्थ्यो, "हामीले प्रतिस्पर्धा कानून लागू गर्ने अन्तिम तयारी गरी सकेर क्याविनेटमा पठाइसकेका थियौं । हाल त्यो कुन अवस्थामा छ मलाई थाहा छैन र किन आउन सकेन म आफै चकित छु ।"

उदारवाद, विश्वव्यापीकरण र बजारमुखी अर्थतन्त्रलाई कतिपयले कडा रुपमा आलोचना समेत गर्ने गरेको पाइन्छ । आलोचकहरूकै तर्कलाई निरर्थक पार्नका लागि अधिकतम राष्ट्रहरुले बजारमुखी अर्थतन्त्रमा नियमनलाई प्रभावकारी पार्दै लगेका छन् । नेपालको सन्दर्भमा हेर्ने र पछिल्ला केही वर्षलाई दृष्टिगत गर्ने हो भने प्राय: सबै प्रमुख राजनैतिक दलहरू सामेल भएका सबै किसिमका सरकार नेपालमा बनिसकेका छन् । तथापि, बजार नियमनको अचुक अस्त्र मानिने प्रतिस्पर्धा कानून लागु गर्न भने कुनै पनि सरकार प्रतिबद्ध देखिएनन् ।

नेपालका राजनीतिक खेलाडीहरुसामु हाल राजनीतिक समस्याहरू नै व्यापक छन् । मुलुक भने एकातिर विस्तारै विस्तारै अझ बढी उदार हुँदै गएको छ । बजार नियमन तथा बजारको प्रभावकारी कार्यन्वयन झिनामसिना विषय हुँदै गएका छन् । यसलाई विश्वव्यापीकरणको पथमा नेपालले लगातार गर्दै गरेको भूल मान्न सकिन्छ । भोलि सारा राजनैतिक समस्या समाधानपछि राष्ट्र बहुराष्ट्रिय नियमहरुको नियन्त्रणमा नजाओस् भन्ने कुरामा ध्यान पुऱ्याउनु अत्यावश्यक भैसकेको छ ।

अर्कोतर्फ नेपाली उद्यमी व्यवसायीहरु माझ प्रतिस्पर्धा कानून उपभोक्ता संरक्षण मंचहरुको टाउकोको उपज हो र यसबाट उद्यमी व्यवसायीहरुको भलो हुँदैन, केवल उपभोक्ताको मात्र संरक्षण हुन्छ भन्ने भ्रम पर्न गएको भान हुन्छ । संसारभरि प्रतिस्पर्धा कानूनको प्रयोगको आधारलाई हेर्न हो भने यसको ७० प्रतिशत भन्दा बढी प्रयोग उद्यमी व्यवसायी एवं उत्पादकहरुले आफ्नो हित तथा रक्षाका लागि गरेको पाइन्छ । एकमाथि अर्को स्वतन्त्र व्यापार सम्झौता सम्पन्न हुँदै गएको आजको अवस्थामा प्रतिस्पर्धा कानूनका निम्ति संगठित उद्यमी व्यवसायीहरुको दरो आवाज आगामी दिनमा उनीहरुमाथि हुन सक्ने बज्रपातलाई न्यून गर्ने अस्त्र बन्न सक्छ । अन्यथा बहुराष्ट्रिय निगमहरुले स्वदेशी उद्यमी व्यवसायी तथा उत्पादकहरुलाई एकै गाँसमा सिध्याउन के बेर ?

जहाँ सम्म एलपीजी मोडल र यसको स्वाद आम नागरिकसम्म पुऱ्याउने कुरो छ, यसमा उपभोक्ताको हित संरक्षण गर्न र अन्तर्राष्ट्रिय व्यवसायिक सञ्जालको घातक प्रयोगबाट आफ्ना नागरिकहरूको रक्षा गर्न समेत प्रतिस्पर्धा कानून र यसको नियमनका निमित्त स्वतन्त्र आयोगको गठन आवश्यक देखिन्छ । यसका लागि बजेटमा भन्दा पनि सरकारमै प्रतिबद्धताको खाँचो आवश्यक छ । ल

(लेखक आर्थिक पत्रकार हुनुहुन्छ)

उपभोक्ताका लागि प्रतिस्पर्धा कानून र व्यवहार

उपभोक्ता हित संरक्षण मञ्च नेपाल र सावतीको संयुक्त आयोजनामा १७ असार २०६२ मा *'उपभोक्ताका लागि प्रतिस्पर्धा कानून र व्यवहार'* विषयक एक अन्तर्क्रियाको आयोजना गरिएको थियो । उपभोक्ता तथा विज्ञहरुका बीच उपभोक्ताको हितका लागि प्रतिस्पर्धा कानूनको आवश्यकताबारे प्रकाश पार्नुका साथै उपभोक्ता नीति तथा प्रतिस्पर्धा नीतिको अन्तरसम्बन्धका बारे प्रष्ट पार्ने उद्देश्यले सो कार्यक्रमको आयोजना गरिएको थियो ।

कार्यक्रममा *उपभोक्ताका लागि प्रतिस्पर्धा कानून र व्यवहार* सम्बन्धमा सावतीका कार्यकारी निर्देशक रत्नाकर अधिकारीले कार्यपत्र प्रस्तुत गर्नुभएको थियो । उहाँले नेपालमा वस्तु र सेवाको प्रतिस्पर्धा बजारको अवस्थाको विश्लेषण गर्दै उपभोक्ता हकहितका लागि प्रतिस्पर्धा कानूनको खाँचो औंल्याउनु भयो । सो कार्यपत्रमाथि वाणिज्य विभागका निर्देशक शान्तिराम शर्मा, उपभोक्ता हित संरक्षण मञ्चका संस्थापक अध्यक्ष डा. सुन्दरमणि दीक्षित, सर्वोच्च अदालत वार एशोसिएशनका सचिव इन्द्र लोहनी, स्थानीय विकास प्रशिक्षण प्रतिष्ठानका कार्यकारी निर्देशक डा. गोविन्द ढकाल, नेपाल बुद्धिजीवी परिषद्का अध्यक्ष डा. मंगलसिद्धि मानन्धर तथा पूर्व कानून मन्त्री सुवास नेम्वाङ्गले टिप्पणी गर्नुभएको थियो ।

सहभागीहरूले नेपालमा ऐन कानूनको प्रभावकारी कार्यान्वयन नहुने तथा उपयुक्त अवस्थामा कानून तर्जुमा पनि हुन नसक्ने अवस्थामा कसैको पनि हित नहुने कुरामा जोड दिनुभएको थियो । त्यसैले अहिलेको अवस्थामा प्रतिस्पर्धा कानून ल्याउनका लागि सबै पक्षबाट दबाव आवश्यक भएको कुरामा सहभागीहरूको साझा धारणा थियो । ल

रेडियो कार्यक्रम स्वच्छ प्रतिस्पर्धालाई निरन्तरता

[illegible] प्रतिस्पर्धा शिक्षण तथा जागरण कार्यक्रम ९ऋृफउभतष्तिष्यल ब्मखयअबअथ बलम भ्मगअबतष्यल एचयवभअत(ऋृब्भ्ए० अन्तर्गत २२ श्रावण २०६१ तदनुसार ६ अगस्ट २००४ बाट रेडियो सगरमाथासँगको सहकार्यमा शुरू गरिएको **स्वच्छ प्रतिस्पर्धा** नामक रेडियो कार्यक्रमलाई आगामी २००६ जनवरी सम्मलाई निरन्तरता दिइएको छ ।

प्रतिस्पर्धासँग सम्बन्धित विषयहरूमा सम्बन्धित सबै पक्षहरूलाई सजग र जागरुक बनाउनुको साथै देशमा प्रतिस्पर्धा संस्कृतिको विकास गराउने उद्देश्यले सञ्चालित यो कार्यक्रम रेडियो सगरमाथा एफ. एम १०२.४ मा हरेक शुक्रवार साँझ ७:४५ देखि ८:०० बजेसम्म सुन्न सकिनेछ । यो कार्यक्रममा प्रतिस्पर्धासँग सम्बन्धित विषयहरूमा विज्ञहरूसँग कुराकानी, उपभोक्ता, उद्यमी व्यवसायीको विचार र अन्य सूचनामूलक सामग्रीहरू प्रस्तुत गरिने गरिएको छ ।

कार्यक्रम स्वच्छ प्रतिस्पर्धा ज्यादै रोचक र जानकारीमूलक रहेको तर कार्यक्रमको समयावधि ज्यादै छोटो भएको हुँदा यसको समय बढाई कमसे कम आधा घण्टा गरिनुपर्ने भन्ने सुझाव समेत रेडियो श्रोताहरूबाट प्राप्त भएको छ । ल

प्रतिस्पर्धा र आर्थिक विकास: छलफल कार्यक्रम

१२ जेठ २०६२ मा सावती र वीरगञ्ज उद्योग वाणिज्य संघको संयुक्त आयोजनामा *प्रतिष्पर्धा र आर्थिक विकास* नामक प्रतिस्पर्धा सम्बन्धी कार्यशाला गोष्ठी वीरगञ्जमा सम्पन्न भएको छ । स्वच्छ प्रतिस्पर्धाको आचरणबाट राष्ट्रिय अर्थतन्त्रको विकास गराउन प्रतिस्पर्धा सम्बर्द्धन तथा प्रवर्द्धनसम्बन्धी कानूनको आवश्यकता पर्दछ । अर्कोतर्फ कानून बनेर मात्र हुँदैन त्यसको प्रभावकारी कार्यान्वयन हुनु पनि उत्तिकै आवश्यक हुन्छ । यसका निम्ति तत्सम्बन्धी संस्कारको निर्माण, संस्थागत विकास, व्यवसायिक दक्षता, शैक्षिक पूर्वाधार, उपयुक्त न्यायिक प्रणाली, राजनीतिक प्रतिबद्धता र सचेत नागरिक समाजको त्यत्तिकै आवश्यकता पर्छ । यी सबै कुरालाई दृष्टिगत गर्दै सो गोष्ठीको आयोजना गरिएको थियो ।

विभिन्न सरोकारवालाहरूसँग प्रतिस्पर्धासम्बद्ध विविध विषयमा छलफल गर्ने, प्रतिस्पर्धा नीति तथा कानूनले आर्थिक विकासमा पार्ने प्रभावका बारेमा वोध गराउने तथा प्रतिस्पर्धा संस्कारको विकास गर्ने जस्ता उद्देश्य लिएर सो गोष्ठी सञ्चालन गरिएको थियो । गोष्ठीमा बाणिज्य विभागका महानिर्देशक वृन्दा हाडाले *प्रतिष्पर्धा नीति र उपभोक्ता नीतिको अन्तरसम्बन्ध*, अर्थशास्त्री डा. पुष्पराज राजकर्णिकारले *प्रतिष्पर्धा र निजी क्षेत्र*, प्रतिस्पर्धा विषयका विज्ञहरू रत्नाकर अधिकारी तथा नवीन दाहालले क्रमश: *प्रतिष्पर्धा कानूनको चिनारी र नेपालमा प्रतिष्पर्धात्मक गतिविधि* विषयका कार्यपत्रहरू प्रस्तुत गर्नुभएको थियो ।

वीरगञ्जस्थित उद्यमी व्यवसायी, कानून व्यवसायी, प्राध्यापक लगायत ५५ जनाको सहभागिता रहेको उक्त कार्यक्रममा सहभागीहरूले स्थानीय स्तरका साना तथा मझौला उद्योग, कृषकलगायत आम उपभोक्ताहरूको हितलाई ध्यानमा राखेर मात्र नीति नियमहरू बनाइनुपर्ने धारणा व्यक्त गरेका थिए । ल

पेट्रोलियम प्रतिस्पर्धा

□सुदीप श्रेष्ठ □

मूल्य र गुणस्तरमा देखिन सक्ने गैर प्रतिस्पर्धात्मक क्रियाकलापको अन्त्य गर्न बलियो प्रतिस्पर्धा कानून र एउटा सशक्त नियमन निकायको आवश्यकता छ ।

kट्रोलियम पदार्थको मूल्यलाई लिएर उठ्ने विवादहरूका पछाडि एक प्रमुख कारण हो नेपाल आयल निगमको एकाधिकार । तेलको मूल्यमाथि हुने राजनीतिले यहाँ लामो समयसम्म बजार मूल्य स्थिर राखिन्छ र घाटा धान्नै नसक्ने भएपछि एकैचोटि उच्च मूल्यवृद्धिको मार उपभोक्तामाथि थोपरिन्छ । अन्तर्राष्ट्रिय बजारको कारण देखाएर स्थानीय भाउ बढाउन दबाव दिने निगमले बाहिर मूल्य घट्दा भने त्यसैअनुरुप आन्तरिक बजार समायोजन गर्ने गर्दैन । अर्कोतिर, निगमको एकाधिकारका कारण उपभोक्ताले गुणस्तरीय पेट्रोलियम पदार्थसमेत पाउन सकेका छैनन् ।

सरकारी स्वामित्वप्राप्त निगमभित्रका यस्ता अक्षमता, भ्रष्टाचार र कमी-कमजोरीको प्रभावबाट उपभोक्तालाई मुक्त गर्ने एकमात्र उपाय पेट्रोलियम कारोबारमा निजी क्षेत्रको प्रवेश नै हो । यसै सिलसिलामा सरकारले पहिलो चरणमा हालै वर्षौंदेखि प्रचलित खाना पकाउने एलपी ग्यासको कारोबारमा रहेको निगमको एकाधिकार तोड्दै निजी कम्पनीका लागि खुला गरेको छ । यसअनुसार अब निजी कम्पनी आफैंले ग्यास आयात गरेर थोक डिलरहरूलाई बिक्री गर्न सक्नेछन् । यसका लागि बाणिज्य विभागमा कम्पनी दर्ता गर्नुपर्छ र आयातसम्बन्धी तथ्याङ्क पनि सोही कार्यालयमा बुझाउनुपर्छ । यो प्रयोजनका लागि हालसम्म दुई कम्पनी दर्ता भइसकेका छन् । अन्य पेट्रोलियम पदार्थका हकमा समेत् निजी क्षेत्रको प्रवेश खुला गर्ने विषयमा प्रक्रिया सुरु भइसकेको छ । यससम्बन्धी कानूनको मस्यौदा तयार भई अन्तिम चरणमा पुगेको सम्बन्धित अधिकारीहरू बताउँछन् ।

पेट्रोलियम कारोबार निजी क्षेत्रका लागि खुला गर्दा सरकारले दुईवटा कुरामा ध्यान पुऱ्याउनु आवश्यक छ - मूल्य र गुणस्तर । मूल्यका सन्दर्भमा निजी कम्पनीले एकअर्कालाई प्रतिस्पर्धामा पछार्न 'अन्डरकटिङ' गरेर लागतभन्दा सस्तोमा बेच्न सक्छन् । यसले उपभोक्तालाई क्षणिक लाभ भए पनि अन्ततः बजारमा ठूला कम्पनीको बर्चस्व कायम भई एकाधिकारपूर्ण अवस्था सिर्जना हुने तथा

कम्पनीहरूले पनि कार्टेल गरी उच्च मूल्य निर्धारण गर्ने अवस्था पनि रहन्छ ।

गुणस्तरका सम्बन्धमा निजी कम्पनीहरूले बढी फाइदाका लागि मिसावटलाई प्रश्रय दिने सम्भावना प्रबल छ । अहिले सरकारी स्वामित्वप्राप्त कम्पनीभित्रै कमिसनका लागि आफै वा डिलरहरूसँगको मिलेमतोमा मिसावट गर्ने प्रवृत्ति देखिएका बेला निजी कम्पनीले पनि यस्तो कार्य नगर्लान् भन्न सकिदैन । अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा मट्टीतेल सर्वाधिक महँगो इन्धनमा पर्ने भएतापनि अद्यापि यहाँ मट्टीतेल गरिबको इन्धनका रुपमा पर्ने र यो डिजेल भन्दा सस्तो नै हुनुपर्नेछ भन्ने मानसिकता र–हेको छ । त्यसैले उदारीकरणपछि पनि डिजेल र मट्टीतेलको मूल्य-अन्तर तत्काल हट्न सम्भव छैन । यसका लागि कम्पनीहरूले मुनाफाका लागि वा महँगो मट्टीतेल सस्तोमा बेच्दा हुने घाटा न्यूनीकरण गर्न डिजेलमा मिसावट गर्ने सम्भावना सदा रहिरहन्छ ।

मूल्य र गुणस्तरमा देखिन सक्ने यस्ता गैर प्रतिस्पर्धात्मक क्रियाकलाप अन्त्य गर्न एउटा सशक्त नियमन निकायको जरुरी छ । पेट्रोलियम कारोबारमा संलग्न व्यवसायी तथा स्वतन्त्र विशेषज्ञ संलग्न प्रभावकारी नियमन निकायले नियमित रूपमा अन्तर्राष्ट्रिय बजार अध्ययन गरी त्यसकै आधारमा स्थानीय बजार मूल्य अनुगमन गर्नुपर्छ । कुनै कम्पनीले अन्डरकटिङ गरेको छ वा कार्टेल भइरहेको छ भने त्यसलाई नियन्त्रण गर्न कडा कानून ल्याउनुपर्छ । गुणस्तरका सवालमा पनि सरकारले निश्चित मापदण्ड निर्धारण गरेर त्यसको परिधिभित्र नरहने कम्पनीलाई सख्त कारबाही गर्नसक्ने कानूनी व्यवस्था हुनुपर्दछ ।

यस सन्दर्भमा एलपी ग्यास कारोबारमा गरिएको उदारीकरणमा सरकारले केही हतार गरेको देखिन्छ । हुन त ढिलोचाँडो यो कदम चाल्नु आवश्यक भइसकेको थियो तर निजी क्षेत्रको प्रवेश खुला गरिसक्दा पनि बजार नियमन गर्ने स्वतन्त्र निकायको अभाव भने पूर्ति गरिएको छैन । सरकारले अहिले एलपी ग्यासको मूल्य निर्धारणमा सरकारी एकाधिकार अन्त्य गर्ने र बजार प्रतिस्पर्धाका आधारमा मूल्य तय हुने निर्णय गरिसकेको छ । यसले आगामी दिनमा निजी क्षेत्रबाट हुने ग्यास आपूर्ति, कम्पनीहरूको प्रतिस्पर्धा, मूल्य स्थिति र गुणस्तरको मामिलामा नियन्त्रण कायम गर्ने निकायको अभाव खड्किने निश्चित छ । हाल वाणिज्य विभागमा दर्ता भई कारोबार गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएकाले नियमनको जिम्मेवारी उसैलाई दिइएको देखिन्छ । तर, आफ्नो नियमित कामका अतिरिक्त ग्यास कारोबार नियमन गर्ने थप जिम्मेवारी निर्वाह गर्न विभाग कत्तिको सक्षम छ ? अन्तर्राष्ट्रिय बजार मूल्यको नियमित अनुगमन गरेर त्यसअनुरुप स्थानीय मूल्य ठीक छ भनी निरीक्षण गर्ने विशेषता उसमा छ कि छैन ? यसतर्फ सरकारले ध्यान पुऱ्याएको देखिदैन । प्रतिस्पर्धालाई सुव्यवस्थित गर्ने बजार नियमनका यी आवश्यकतातर्फ सरकारले बेलैमा ध्यान नदिए यो उदारीकरणले उपभोक्तालाई फाइदाभन्दा बढी घाटा नै पुऱ्याउनेछ ।

अर्कोतिर, ग्यास आयात गर्ने निजी कम्पनीहरूको भौतिक पूर्वाधारको आवश्यकतामाथि पनि सम्बन्धित निकाय मौन छ । कोही व्यवसायी ग्यास आयात गर्न इच्छुक छ भने उसको भण्डारण क्षमता, ट्यांकरको उपलब्धता तथा अन्य पूर्वाधार के/कसरी व्यवस्था गर्नुपर्छ भनी तय गरिएको पाइदैन । यसले थप अन्यौल सिर्जना गरेको छ । नयाँ व्यवस्था लागू भइसक्दा पनि आयल निगमले पुरानो प्रक्रियाअन्तर्गत कहिलेसम्म खरिद इजाजत (पीडीओ) दिन जारी राख्ने भन्ने पनि यकिन भइसकेको छैन । जबसम्म अहिलेका डिलरहरूलाई निगम आफैंले पीडीओ दिइरहन्छ, तबसम्म बजार संयन्त्रले राम्रोसँग काम गर्न सक्ने देखिदैन । त्यसैले निजी कम्पनीलाई आफ्नो आन्तरिक तयारीका लागि निश्चित समय निर्धारण गर्नु उपयुक्त हुन्छ ।ल

(लेखक कान्तिपुर दैनिक 'उपभोक्ता अदालत'का स्तम्भकार हुनुहुन्छ)

सावतीको स्थापना १९९४ मा दक्षिण एशियाका गैर-सरकारी संस्थाहरुको संयुक्त प्रयासबाट भएको हो । सावती उदारीकरण, विश्वव्यापीकरण र विश्व व्यापार संगठन (डब्ल्यूटीओ) सँग सम्बन्धित विषयवस्तुहरुमा वकालत गर्नका लागि सम्बन्धित सरोकारवालाको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले खडा भएको क्षेत्रीय सञ्जाल हो । दक्षिण एशियाली राष्ट्रका ११ वटा संस्थाहरु सदस्य रहेको सावतीले प्रतिस्पर्धा नीति तथा कानूनका विषयमा समेत वकालत गर्दै आएको छ ।

यो समाचारपत्र सावतीद्वारा प्रतिस्पर्धा शिक्षण तथा जागरण कार्यक्रम अन्तर्गत बेलायती अन्तर्राष्ट्रिय विकास विभाग (डीएफआइडी) को सहयोगमा प्रकाशित गरिएको हो । यसमा प्रकाशित लेखहरुका विचार तथा मान्यता लेखककै हुन् ।
सल्लाहकारः नवीन दाहाल, प्रेसः मोडर्न प्रिन्टिङ प्रेस, सह-सम्पादकः निलु थापा, सम्पादकः अधिवक्ता ध्रुवेशचन्द्र रेग्मी ।

पो.ब.नं. १९३६६, २५४ लम्टङ्गीनमार्ग, बालुवाटार, काठमाडौं, नेपाल, फोनः ४४१५८२४, ४४४४४३८, फ्याक्सः ४४४४५७०, ईमेलः कवधतभभरकबधतभभायचन, वेबः धधधाकबधतभभायचन